

INSPIRATIEDOCUMENT
OPEN MONUMENTENDAG 2025

Erfgoed & Architectuur

Gebouw(d)om te blijven

DECEMBER 2024

01 Inleiding	3
02 Erfgoed & architectuur	5
03 Invalshoeken	6
04 Ideeën voor programma's	13
05 Sites en naslagwerk	15
06 Partners en interessante partijen	16

Let op: De afbeeldingen in dit Inspiratiedocument zijn ter illustratie en voor intern gebruik. Het beeldmateriaal is niet voor hergebruik en/of externe publicatie.

Coverfoto: Eyewave via iStock

01 Inleiding

Het overkoepelende thema voor Open Monumentendag wordt sinds 2016 besloten tijdens de conferentie van 'the European Heritage Days', waarbij het verzoek aan alle deelnemende landen is om dit thema te hanteren. Voor 2025 is het aangereikte thema 'Architectural Heritage' met de slogan '*Windows to the past, doors to the future*'. Elk jaar gebruiken we de handreiking als uitgangspunt om tot een Nederlandse invulling te komen. Voor deze editie gebruiken we in Nederland de volgende themanaam/slogan:

Erfgoed & Architectuur
Gebouw(d) om te blijven

De watertoren van Aalsmeer werd in 1928 gebouwd om de inwoners van Aalsmeer en omstreken van drinkwater te voorzien. De toren is 51 meter hoog en gebouwd in de Art Déco stijl. Ontwerper van de watertoren is ir. Hendrik Sangster, die tussen 1923 en 1945 twintig Nederlandse watertorens ontwierp. Foto: *worldwidephotoweb via iStock*

Tussen 1917 en 1924 werd het voormalige hoofdpstkantoor gebouwd naar een ontwerp van de architect J. Crouwel jr. in de stijl van de Amsterdamse School. Foto: Mike van den Bos via Unsplash

Betekenis van architectuur

Het woord **architectuur** komt van het Griekse woord *arkhitekton*, dat letterlijk betekent 'de meester van de bouw' (**arkhi = meester, tekton = bouwer**). Het verwijst niet alleen naar het fysieke aspect van het bouwen, maar ook naar de kunst en wetenschappen die erbij komen kijken. Architectuur omvat dus niet alleen de functionele en technische aspecten van het bouwen (zoals structuren, materialen en constructietechnieken), maar ook de **esthetische, symbolische** en **culturele** dimensies van het ontwerp.

Het creëert **ruimte** die de manier waarop we wonen, werken, communiceren en ons verhouden tot onze omgeving beïnvloedt.

Architectuur is dus zowel een **praktische** als een **creatieve** discipline die de relatie tussen mensen, hun omgeving en de cultuur weerspiegelt. Het heeft de kracht om sociale, politieke en culturele waarden uit te drukken, een gevoel van identiteit te creëren en de geschiedenis van een samenleving vast te leggen in fysieke vorm.

Op de achtergrond het Witte Huis, de eerste wolkenkrabber van Europa. Dit 43 meter hoge gebouw - gebouwd in 1898 - was lange tijd het hoogste kantoorgebouw van Europa. Op de voorgrond de kubuswoningen: gebouwd tussen 1982 en 1984, na een eerste presentatie van de plannen in 1978. Het ontwerp is van Piet Blom. Foto: Jan van der Wolf via iStock

02 Erfgoed & architectuur

Het thema viert de rijke diversiteit van oude gebouwen om ons heen door de uiteenlopende stijlen en functies ervan te verkennen. Monumenten bieden een uniek inzicht in onze gedeelde geschiedenis en culturele identiteit.

De omvang van het architectonisch erfgoed is zo groot dat het thema op verschillende manieren kan worden uitgewerkt, zodat de verschillende typen gebouwde omgeving worden weerspiegeld. Categorieën die van toepassing zijn:

- Religieuze architectuur: kerken, kathedralen, kloosters, abdijen.
- Commerciële architectuur: denk aan winkels, warenhuizen, kantoren en koopmanshuizen.
- Industriële architectuur: huidige en voormalige productielocaties, oude fabrieken en pakhuizen.
- Particuliere woonhuizen, villa's, landhuizen en boerderijen.
- Openbare gebouwen als stadhuizen, gemeente- en provinciehuizen, bibliotheken, stations en postkantoren.

03 Invalshoeken

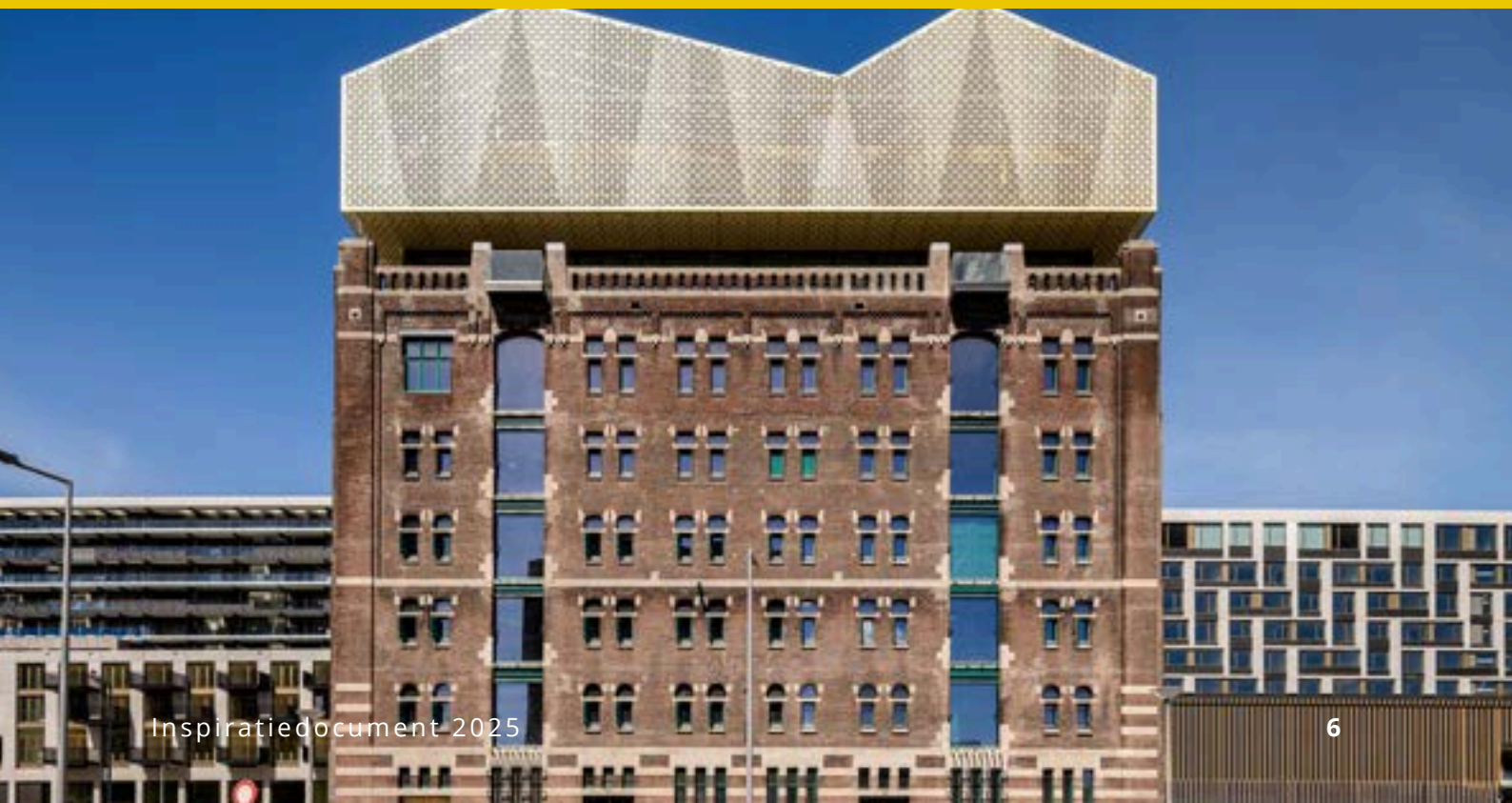
Het thema kan via verschillende invalshoeken benaderd worden:

Architecten

Via het werk van **beroemde architecten**. Denk hierbij aan bekende Nederlandse architecten (van Cuijpers tot Coenen), maar bijvoorbeeld ook aan buitenlandse architecten die belangrijke invloed op de Nederlandse bouwkunst hebben gehad (bijvoorbeeld de Franse Daniel Marot (1660 – 1752) die onder meer Paleis 't Loo, Paleis Kneuterdijk en de Trêveszaal op het Binnenhof ontwierp). Maar denk ook aan het belichten van bijzondere **herbestemmingen en restauraties** van (rijks)monumenten waar hedendaagse architecten hun visie hebben toegevoegd.

Naast beroemde architecten zijn er natuurlijk ook veel **lokale en regionale architecten** wiens bijdragen meer erkenning verdienen. Welke architecten waren heel actief in jullie regio maar zijn in de vergetelheid geraakt?

Het rijksmonumentale koffiepakhuis Santos (1903) op Katendrecht in Rotterdam wordt herontwikkeld. Santos wordt het nieuwe onderkomen voor het Nederlands Fotomuseum. Het ontwerp van de herontwikkeling is van architecten Wessel de Jonge en het Duitse RHWZ Architekten. *Foto: Arjan Veldt via BURGY Bouwbedrijf*

- Denk bijvoorbeeld ook aan de eigen architecten van Rijkswaterstaat die tussen 1820 en 1880 standaardontwerpen voor veel gebouwen ontwikkelden. Vuurtorens, stations, stoomgemalen, gevangenissen, postkantoren en veel kerken werden gebouwd in een zakelijke, neoclassicistische stijl die nu nog bekend staat als de Waterstaatsstijl.
- Of denk eens aan panden met een beladen verleden (bijvoorbeeld de SS turnhal in Ellecom, ontworpen door een SS architect).

De Turnhal in Ellecom is bijzonder herinneringserfgoed: gebouwd in 1943 als turn- en exercitiehhal voor SS'ers in opleiding. Joodse dwangarbeiders werden ingezet voor de voorbereidende grondwerkzaamheden zoals het dempen, droogleggen en ophogen van het terrein. *Foto: Jan van Dalen via BOEi Beeldbank*

Het stadhuis van Terneuzen werd opgeleverd in 1972 naar een ontwerp van Jaap Bakema, in de stijl van het brutalisme.

Foto: TasfotoNL via iStock

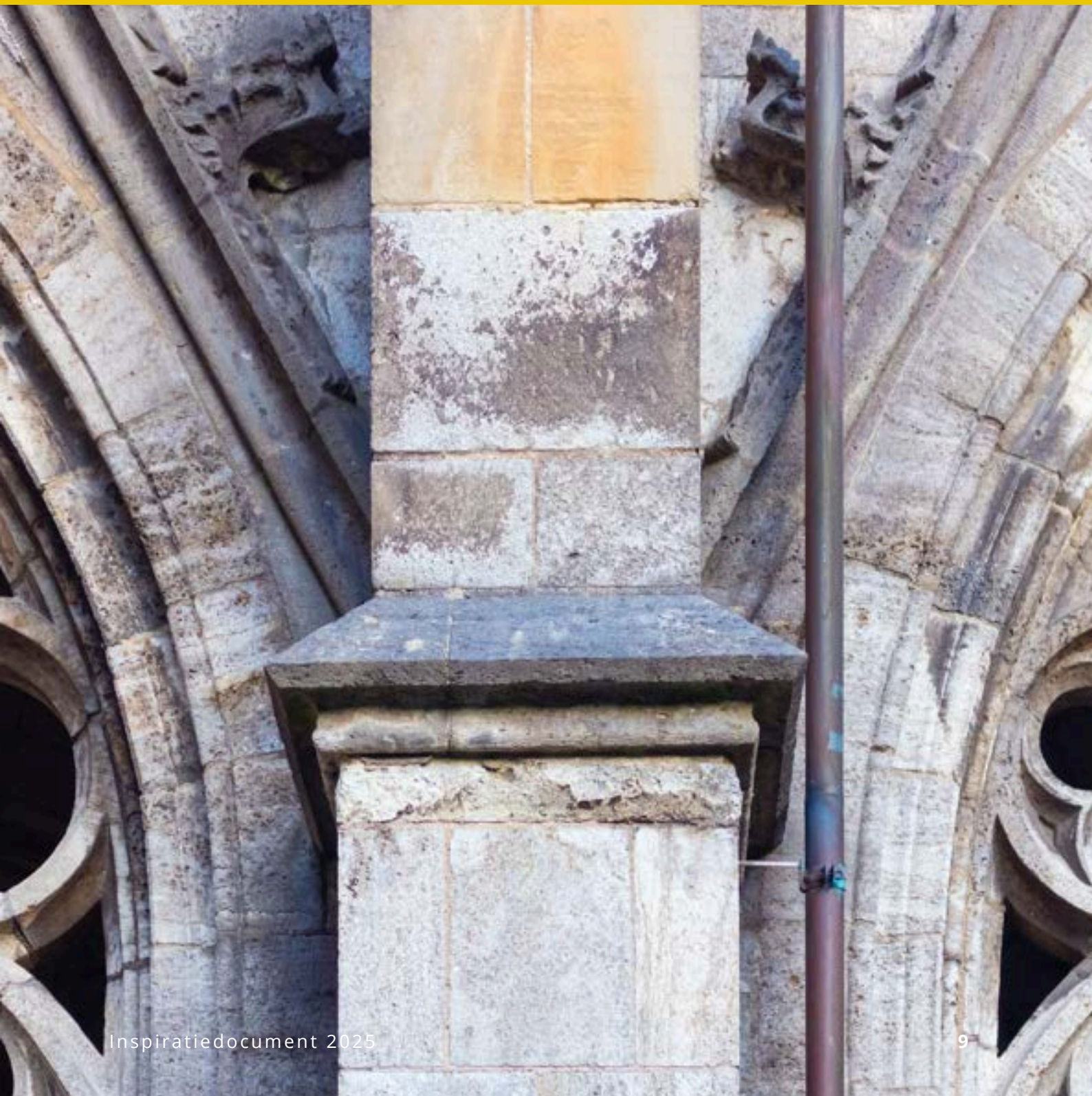
Bouwstijlen en -periodes

Het thema biedt een mooie aanleiding om diverse **bouwstijlen en -periodes** onder de aandacht te brengen. Denk hierbij niet alleen aan de voor de hand liggende stijlen - (Neo)classicisme, Amsterdamse school, Jugendstil, Nieuwe zakelijkheid (etc.), maar juist ook aan de gebouwen uit recentere periodes die nu bedreigd worden met sloop (bijvoorbeeld Brutalistisch en Post 65 erfgoed).

Toegepaste materialen

Een andere interessante invalshoek kan het **verkennen van de materialen** zijn die in gebouwen zijn gebruikt. Lokaal steen kan bijvoorbeeld iets vertellen over de geologie van een gebied en de geschiedenis van lokale steengroeven. Wanneer gebouwen exotische materialen zoals marmer bevatten, kan dit historische verbanden belichten, zoals handel, verovering of de beweging van migrerende arbeiders.

Close-up van de recent gerenoveerde Domkerk in Utrecht (foto van voor de restauratie). *Foto: Gert-Jan van Stein via iStock*

Restaurateur aan het werk aan een schilderijlijst. Foto: massimo1g via iStock

Ambacht en vakmanschap

Of richt je blik op het **vakmanschap en ambacht** dat verwerkt zit in het pand. Hoe behouden we deze ambachten en hoe zorgen we ervoor dat we over 100 jaar nog steeds de kennis en kunde in huis hebben om deze panden met de juiste zorg te kunnen onderhouden? Ook direct een mooi bruggetje naar de jeugd en het ambachtvak.

Link met erfgoed

Het vieren van de diverse architectuur in een regio - of het nu in een stad, dorp of wijk is - onthult veel verhalen over mensen en plaatsen. Deze verhalen kunnen variëren van belangrijke historische gebeurtenissen tot persoonlijke herinneringen. Zelfs als een gebouw **niet officieel erkend wordt als erfgoed**, kan het nog steeds grote waarde hebben voor de gemeenschap; vanwege de functie, de decoratieve schoonheid of de associaties met specifieke mensen of gebeurtenissen.

NS Station Lelystad Centrum uit 1988 van architect Peter Kilsdonk. Foto: Frans Willem Blok via iStock

Erve Beerenbroek: overzicht van de zijgevel (gebouwd eind 18e eeuw). Foto: RCE

Gebouwd erfgoed buiten de steden

Het is ook belangrijk te onthouden dat gebouwd erfgoed niet alleen gaat over stedelijke iconen. Plattelandsarchitectuur, zoals boerderijen en landbouwgebouwen, wordt vaak over het hoofd gezien, maar speelt een cruciale rol in het definiëren van het landschap en het vertellen van het verhaal van het agrarisch erfgoed van een regio.

04 Ideeën voor programma's

Organiseer verschillende originele architectuurtours

- Nekpijn tour: tour die zich uitsluitend richt op de architectonische kenmerken op de bovenste verdiepingen van gebouwen.
- Rooftop tour: tour boven op de daken van gebouwen; zorgt voor een hele andere beleving van de panden.
- Werk met verschillende experts samen voor specifieke thematours: met ambachtslieden die over het specifieke ambacht en vakmanschap in het monument vertellen (wellicht zelfs tijdens een live restauratie); met (restauratie)architecten die vertellen over het vak van architect, met duurzaamheidsexperts over de verduurzaming van het pand, met bouwhistorici over hoe zij te werken gaan bij hun onderzoek naar de geschiedenis van het pand.
- Benader studenten van bouwkundeopleidingen of architectuurgeschiedenis en laat hen tours door de stad of door specifieke panden geven.
- Zet **juniorguides** in om het verhaal van het monument te vertellen.

Ontwerpworkshops

- Gebruik monumenten als inspiratie voor nieuwe ontwerpen van studenten en stel deze tentoon in die monumenten.
- Gebruik verschillende ontwerpstijlen en -periodes om met jongeren in gesprek te gaan over esthetiek en verschillen in ontwerpopvattingen.
- Maak een kaart van interessante oude gebouwen die niet langer in gebruik zijn, in verval verkeren of verlaten zijn en organiseer een wedstrijd tussen scholen, hogescholen, universiteiten en de lokale gemeenschap om te bedenken welke meest innovatieve manier er bestaat om het gebouw te herbestemmen. Misschien biedt een lokaal architectenbureau een kleine prijs voor de beste ideeën en worden de resultaten publiekelijk tentoongesteld.

Daken in Amsterdam. Foto: toxawww via iStock

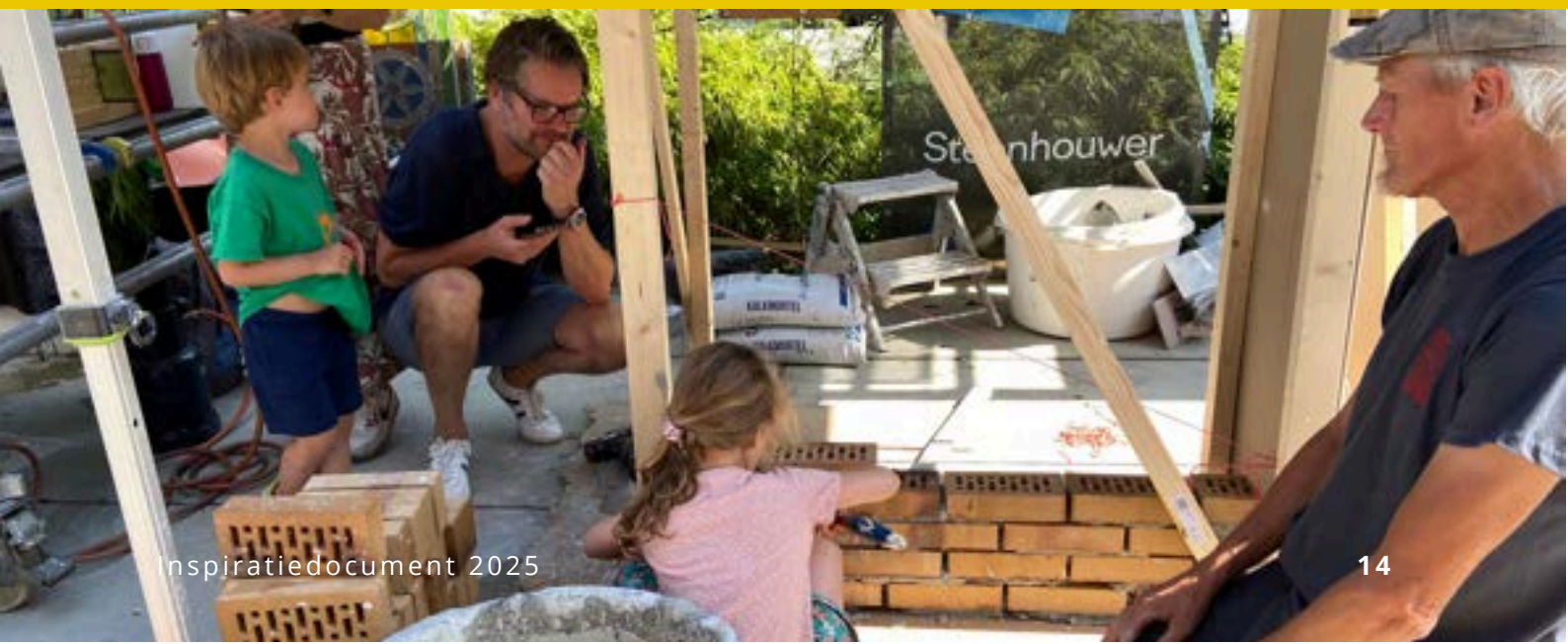
Voor de jeugd/jongeren

- Programmeer voor de jongste bezoekers bijvoorbeeld zelfbouwworkshops met diverse materialen; denk aan lego, afval- en sloopmateriaal, 3d printing (etc.).
- Word junior monumentenwachter: laat de jeugd meegaan op inspectie met de monumentenwacht in een bijzonder pand.
- Richt een ambachtsmarkt in waarbij je kan kleien, metselen, stuken, smeden en glas-in-lood zetten.
- Werk samen met lokale mbo-scholen rondom restauratie-ambachten om de urgentie van goede ambachtslieden te benadrukken en maak de leerlingen onderdeel van je programma.

Algemene tips

- Organiseer een tentoonstelling van historische architectonische tekeningen en plannen die het verhaal vertellen van hoe gebouwen tot stand kwamen. Musea, bibliotheken en stadhuizen bevatten vaak archieven van architectonische tekeningen en ontwerpen die de gemeenschap helpen begrijpen hoe hun stad of dorp tot stand is gekomen.
- Roep een prijsvraag uit voor het monument van de toekomst? Welk gebouw, dat nog geen monumentenstatus heeft, zou volgens de inwoners echt beschermd moeten worden en waarom? Een expo met deze input kan nog een mooie toevoeging vormen.
- Roep mensen op om mee te doen aan de **Open Monumentendag Fotowedstrijd** om tijdens Open Monumentendag op pad te gaan naar hun favoriete monument en deze op de gevoelige plaat vast te leggen (hier zijn mooie prijzen mee te winnen).
- Gebruik QR-code bordjes voor: een donatie voor de restauratie, achtergrondinfo over bouwstijl/architect, downloaden OMDapp met alle informatie over de opengestelde monumenten.

De ambachtsmarkt 2024 in Leiden. Foto: OMD Leiden

05 Sites en naslagwerken

 Erfgoed bekeken: Leuke site met diverse verhalen over architecten en bijzondere monumentale panden in Nederland

 Over Post 65 erfgoed

- **Verhalen en tijdlijnen**
- **Podcastserie** over Post 65 erfgoed in Nederland

 Site van de RCE over wederopbouwarchitectuur

Koepelgevangenis in Breda. De koepelgevangenis werd in de periode 1882-1886 gebouwd naar een ontwerp door de justitie-architect Johan Metzelaar, die eerder de vergelijkbare koepelgevangenis van Arnhem ontwierp.

Foto: Jan van der Wolf via iStock

Paleis Het Loo in Apeldoorn is een origineel 17e-eeuws paleis van het Huis van Oranje. Het Paleis is inmiddels een museum dat elk jaar honderdduizenden bezoekers trekt. *Foto: Julia700702 via iStock*

06 Partners en interessante partijen

- **Rijkswaterstaat** doet in 2025 weer mee aan Open Monumentendag en stelt dan een aantal bijzondere monumenten open (denk aan vuurtorens, gemalen, sluisen etc.).

- Het **Rijksvastgoedbedrijf** bezit en beheert koninklijke paleizen en monumentale staatsgebouwen, gevangenissen, rechtbanken en kantoren. Zij doen elk jaar ook mee met meerdere panden.

- De **NVM Open Monumentale Huizendag** is in 2024 voor het eerst georganiseerd op de zaterdag van Open Monumentendag. In 2024 zijn ca. 50 monumentale huizen opengestaan. Dit aantal willen we in 2025 graag vergroten. Want hoe leuk is het als het grote publiek kan binnenkijken bij meer particuliere monumenten? Daarnaast kunnen we door deze samenwerking meeliften op het grote communicatiebereik van funda en de NVM. Kijk eens bij jullie in de buurt welke lokale monumentenmakelaars actief zijn en benader ze om mee te doen met deze actie.

- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE): in samenwerking met de RCE gaan we komend jaar extra nadruk leggen op het Post65 erfgoed van Nederland.

- **Vereniging van Architecten Werkzaam in de Restauratie**: de VAWR is een actieve branchevereniging van gecertificeerde, erkende restauratie-architectenbureaus. Neem een kijkje bij de aangesloten organisaties en benader deze voor een samenwerking in jullie programma.

- Lokale stadsherstelorganisaties en monumentenbeheerders zijn verenigd in de **SOM**. De leden hebben allemaal portefeuilles met mooie monumenten in bezit en doen vaak al met hun panden mee aan Open Monumentendag. Dit jaar een goede gelegenheid om de samenwerking extra vorm te geven.

- **Vereniging Hendrick de Keyser** heeft maar liefst 430 monumenten in bezit, met ontwerpen van ruim 30 architecten.

Contact

Daam Fockemalaan 22

3831 KG Amersfoort

Telefoon: 033 209 1000

E-mail: info@openmonumentendag.nl

Open Monumentendag is een initiatief van stichting Nederland Monumentenland.